

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

M Å N A D S B L A D.

ANDRA BANDET

ÄRGÅNGARNE

1875—1877.

STOCKHÖLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1875—1878.

K. VITTERH.
HIST. o. ANTIQV.
AKADEMIEN

o) En smal mejsel af flinta med rät egg; kullrigt tvåsidig, utan smalsidor. Endast vid eggen slipad. Möjligen bildad af det afslagna skaftet till en dolk eller spjutspets. Längd 7.8 cm.; bredd 2.2 cm.

p) En liten skrapa af flinta. Längd 2.8 cm.; bredd 2.4 cm.

q) Femton skärffvor af flinta; några af dem synas hafva varit använda som skrapor.

r) Fem smärre brynen af skiffer. Ett af dem är 6.2 cm. långt, fyrkantigt, med afskurna kanter och tre hål såsom å M. 4; det andra är dylikt, men större (8.2 cm. långt), samt med hål blott från ena sidan och uppifrån; två hafva endast hål genom bredsidorerna; den femte saknar hål.

s) Fyra benprylar. En af dem är afbildad fig. 25 å sid. 26 i 1:a delen af *Sveriges historia*; 13.2 cm. lång. Den andra är dylik, men mindre; de två återstående äro upptill afbrutna. De två förstnämnda äro af *får*-ben.

t) En ben-nål med genomborradt hufvud, lik M. 81; afbruten.

u) En trind ben-nål med stort, nu skadadt, öga upptill; något böjd mot spetsen. Längd 8.5 cm.

v) En bernstensperla, eller rättare hälften af en större perla, närmast lik fig. 75 i *Sveriges forntid*, texten sid. 91; den har sedan blifvit försedd med ett nytt, genom bredsidorerna, nära ena kanten gående hål.

w) Ett stycke af en annan bernstensperla.

x) Fem lerkärl af grof tjock massa, illa brända, närmast lika M. 93; ett par af dem hafva liksom nämnda fig. ränder af intryckta, snedt gående punkter. Två af kärnen voro sönderfallna; de tre återstående äro 15.5—11 cm. höga.

y) Den yttersta, afbrutna udden af en spjutspets af brons; nu 2.8 cm. lång.

z) Två små, mycket enkla perlor af brons, hvardera bildad af en smal, endast 3 millimeter bred, tunn ten, hopböjd till en liten oregelbunden öppen ring, nu något tilltryckt.

Oscar Montelius.

Hvar låg Ansgarii Birka?

I nr 2 af *Månadsbladet* förekom en liten notis om Björkö-fyndet, på grund af hvilka den urgamla åsigten att med Birka bör förstås Björkö i Mälaren framställdes såsom den antagligaste. Samtidigt uttalade dr Montelius enahanda åsigt. Här af framkallades i en af Stockholms dagliga tidningar en uppsats, i hvilken framhölls såsom mera beaktansvärd den under detta århundrade tillkomna teorin, att Birka vore att söka i Kalmartrakten, på Birkenäs. Såväl dr Montelius som jag framställde i samma tidning några anmärkningar mot denna åsigt, hvilken saknar alla giltiga bevis.

Sedan dess hafva, ju mera dr Stolpes undersökningar å Björkön fortskridit, den allmänna meningen, i synnerhet hos fackmännen, stadgat sig för åsigten att Birka legat å denna Mälarens ö. Under tiden har dock en gång ett försök blifvit gjordt att förlägga Birka till Visby och nu till sist att söka dess läge inom Björkekinds härad vid den nuvarande staden Söderköping. Denna mening har blifvit uttalad af kyrkoherden Wiede i en afhandling, som bär titeln *Nytt svar på den gamla frågan: hvar låg Ansgarii Birka?*

Herr Wiede har sedan många år tillbaka gjort sig berömligt känd såsom flitig forskare i de historiska vetenskaperna, och med ett ganska stort intresse vänder man sig derföre till hans bok, i hopp att få en ny ut-

redning af den gamla frågan. Med sviken förhoppning lägger man dock boken ifrån sig: de gamla välkända uppgifterna hafva blifvit grupperade kring en ny medelpunkt, men det är också allt. Hufvudfrågan har icke genom denna undersökning vunnit något. Hela arbetet bär prägeln af en förgången tids forskningssätt. Vår tid kräfver en uttömmande, en mångsidig granskning af det ämne, man upptager till behandlande; den vill ej gerna godkänna den underlåtenhet, att närmare pröfva skälen för andras åsikter, som hr Wiede omtalar med följande ord: »sjelf har jag med afsigt afhållit mig från att närmare inhemta innehållet af de tvistande författarnes skrifter, för att icke vid eget omdömes afgifvande förvillas af förut fattade omdömen och meningar». Genom att göra sig till godo den nyare forskningens frukter hade hr Wiede undgått att i en del detaljer åter upprepa meningar, som längesedan visat sig vara ohållbara.

De hittills uttalade meningarna uppräknas af hr Wiede på följande sätt:

Björkstad, i Vestmanland,
Sigtuna och *Signilsberg*,
Björkön (Messenius),
Stockholm (Götlin),
Linköping (Dalin),
Birkenäs, i Kalmar län (Sylvander),
Borgholm (Vellejus) och
Visby (Hyltén-Cavallius).

Med anledning af denna lista torde böra anmärkas, att Björkö-teorien icke är uppfunnen af Messenius; i början af 1500-talet, ja redan under medeltiden tog man i Sverige allmänt för gifvet att Birka och Björkö var detsamma. Birkenäs-teoriens upphofsman är icke Sylvander, utan publicerades denna teori allra först af Abraham Ahlqvist, som hade godkänt en gissning af J. H. Wallman, hvilken således är teorins upphofs-

man, ehuru han efter ett besök på Birkenäs och efter en närmare granskning af källskrifterna sjelf förkastade den. För ett par år sedan framställdes Visby-teorin af hr Mandelgren i Post- och Inrikes tidningar. När och hur hr Hyltén-Cavallius uttalat sig i frågan, känner jag icke.

Det finnes en enda omständighet som kan med skäl anföras för Söderköpings-teorin. I Adams arbete, som är den viktigaste källskriften, uppgifves Birka ligga vid (från Tyskland räknadt) den bortre ändan af Götarnes land och vid en vik af Östersjön. Det återstår då allenast att tänka på Bråviken eller Slätbaken, säger hr Wiede, och han bestämmer sig för den senare. Slätbaken och dess stad Söderköping var under medeltiden vida viktigare för samfärdseln än Bråviken och dess stad Norrköping.

De som förlägga Birka till Mälaren kunna icke i denna sin mening rubbas af den omständigheten att Birka skulle ligga vid en vik af Östersjön. Mälarens mynningar voro på Adams tid vida bredare än nu, och vår tids stora insjö kunde för 800 år sedan mycket väl betraktas som en öppen fjärd.

Det återstår dock den bestämda uppgiften att Birka låg i Götarnes land. Men denna uppgift står ensam i strid med andra samstämmade uppgifter hos Adam och det är därför nödigt, att underkänna antingen den enstaka uppgiften om Götaland eller ock de andra sins emellan öfverensstämmade och sålunda hvarandra stödjande uppgifterna. Hr Wiede godkänner den förra, men förkastar de senare. Att så förfara strider mot rimligheten, så vida man icke kan uppställa bindande bevis för sin dom — något som det icke lyckats hr Wiede.

Det är egentligen tvenne bevis, som hr Wiede anført för sin åsigt. Han tyder, i likhet med Örnghjelm — och båda hafva säkerligen rätt deruti — den *civitas*, hvilken skulle ligga invid köpstaden Birka som en borg,

till hvilken man i ofredstider drog sig tillbaka, och framhåller att en sådan borg än i dag finnes i näraste grannskapet af Söderköping. Men en sådan borg finnes ock på Björkö, helt nära den s. k. svarta jorden. Detta bevis gifver derföre intet stöd mot Björköteorin. — Det andra beviset lyder så: Birka skulle ligga midt i Sverige. Hr Wiede drager en linie från Ödmorden till utklipporna i Blekingskären, delar denna linie midt itu och finner då delningspunkten just vid Söderköping. Hr Wiede tillägger dock: »sannt är väl, icke hade Adam af Bremen så noga uppmätt Svea valde». Men den betänklighet, som denna tanke hos honom väcker, mötes med inkastet: »likväl måste man antaga, att åtminstone en ungefärlig uppmätning i tankarne måst hafva föregått och föranledt hans tvärsäkra uttryck *midt i Sverige*»¹. Mot detta kunde här mycket vara att säga — hur är för denna tid en uppmätning ens i tankarne möjlig? — men vi behöfva icke väga mot hvarandra den ena eller den andra sannolikheten, ty man har icke rättighet att anse Sveabygden på mäster Adams tid taga slut vid Ödmorden. Det är förut visadt², att redan under den tidigare jernåldern såväl Helsingland som Medelpad var uti ganska vidsträckt mått befolkade af ett folk med samma kultur, som de som fanns i södra Sverige. Sedan dess har äfven från Ångermanland, till och med från Vesterbottens lappmark kommit till Statens Historiska Museum fynd hörande till samma ålder³. Under den senare delen af vår hedniska jernålder fanns i Ångermanlands hufvuddelar en ganska betydande bygd. Grafhögarna gå till och med upp till

¹ *In medio Svevoniæ* behöfver för öfrigt icke betyda annat än *i Sveriges mellersta del*, hvarmed mycket väl kan afses ett ganska vidsträckt område.

² *Antiquarisk Tidskrift för Sverige*, 2 s. 222.

³ *Månadsbladet* nr 53 & 54 s. 270 och 275.

trakten af Piteå. Om den linie, som skulle representera det hedniska Sveriges längd, delas midt itu, faller således skärningspunkten långt i norr om Söderköping.

På uppgiften att Birka skall ligga lika långt från Östersjöns främmande kuster fäster hr Wiede ingen vikt. »Sjelfva uttrycket», säger hr Wiede, »innebär ett nonsens». Detta Adams yttrande har tidigare anförts af dr Sylvander såsom ett bevis för Birkas läge i Kalmartrakten, alldenstund han derifrån på ett af Klints sjökort funnit afstånden lika långa till flere af Östersjöns kuster. Det är samma misstag, som hr Wiede gjort med afseende på den nyss omtalade punkten, misstaget nämligen att man får kontrollera 1000-talets uppgifter med de upplysningar som nutidens noggrannt uppmätta kartor lemna. För att på mäster Adams tid bestämma afstånden något när tillförlitligt hade man ingen annan utväg än att rätta sig efter de uppgifter man hade om den tid sjöfarten drog mellan de olika orterna. Men det var icke så mycket seglingen på öppen sjö som man dervid hade att rätta sig efter, utan snarare efter de uppgifter man kunde få om afstånden mellan de olika hvilostationerna inom skären. Till all lycka finnes en sådan redogörelse¹ från början af medeltiden för en sjöresa från Utlängan vid Blekinges sydöstra hörn till Stockholm och derifrån till Reval, och det visar sig att längden af hvardera resan är ungefär densamma. Om man till hvardera afståndet lägger den i hvardera fallet gemensamma längden för resan mellan Mälarens mynning vid Stockholm och Björkö, kommer man tydligen till det resultat att afståndet från Blekinges gräns till Björkö var ungefär detsamma som afståndet mellan Björkö och Reval. Mäster Adams uppgift om de lika afstånden till andra kuster behöfver således icke vara fullkomligt nonsens.

¹ Tryckt i *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*, del. 5 pag. 622.

De uppgifter, som hos mästern Adam förekomma och som helt visst äro de viktigaste, emedan de äro de mest detaljerade, äro följande.

I bok I kap. 63 säger han: att Birka är en Götarnes stad, liggande midt i Sverige (Sveonia) *icke långt från det mest fräjdade afgudatemplet Svearne ega, nämligen Uppsala*. Denna uppgift om läget i närheten af Uppsala står, säger hr Wiede, i uppenbar strid med alla Adams öfriga uppgifter om Birkas läge, hvadan näppeligen någon annan möjlighet till förklaring återstår än den att tänka sig rent af ett misstag. Uppgiften står dock icke i strid med någon annan än den enda att Birka skulle ligga i Götarnes land, men detta senare påstående kan hafva berott på en felaktig slutsats af Adam, beroende på en mindre noggrann kännedom om Götalands gränser mot norr, under det uppgiften om läget i närheten af Uppsala vida snarare är en underrättelse som han mottagit af någon, som besökt Mälaredalen.

Det är i sammanhang med berättelsen om erkebiskop Unnes färd till Norden, som denna uppgift förekommer. I sammanhang med redogörelsen för den yngre biskop Adalvards färd till Sigtuna omtalas att den som färdas dit landvägen från Skåne, far igenom Skara, Telge och Birka — således måste Birka ligga mellan Södertelge och Sigtuna, d. v. s. vid eller i Mälaren. Som ytterligare bestyrkande tillägg kommer i ett tillägg (scholion 138) uppgiften att Adalvard under sin första resa till Sigtuna gjorde en liten omväg (*occasione itineris divertit*) till Birka. Dessa två uppgifter hos Adam, om Unnes och Adalvards resor, om hvilka han kunde få noggranna underrättelser, styrka hvarandra ömsesidigt. Så omöjligt finner ock hr Wiede denna senare uppgift vara att förena med sin teori, att han helt enkelt kastar om ordningen mellan städerna och säger: »genom Birka kom man från Skara till Telge» o. s. v.

— ett förfaringssätt, som han visserligen sökt att styrka, men som i alla händelser måste anses föga lämpligt.

Utrymmet i *Månadsbladet* förbjuder mig att här ingå i en utförligare granskning af det ganska intressanta ämnet; jag hoppas snart kunna dertill återkomma. Så mycket torde vara tydligt för hvarje kritisk forskare, hvilken icke rättar sig efter lösryckta uppgifter, att intet enda factum blifvit af hr Wiede anfördt som gifver ett stöd för hans teori, att Birka varit beläget vid Slätbaken.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 6 mars 1877.

Herr friherre G. von Essen, som, enligt Akademiens anhållan, besökt Dala kyrka, hade i bref till riksantikvariern af den 24 februari meddelat beskrifning öfver så väl kyrkan som det vid sidan af densamma uppförda Ribbingska grafkoret, insändt teckningar af en åldrig port på kyrkan och af ett par målade figurer, som upptäckts vid rappingens bortknackande, samt anmält att det vid hans ankomst pågående nedbrytningsarbetet å kyrkans och korets tak blifvit på hans uppmaning tills vidare inställt. Sedan riksantikvariern genast efter mottagandet af detta bref, i skrifvelse till pastorsembetet, yrkat rifningsarbetets inställande intill dess Akademien får besluta de åtgärder som böra vidtagas, hade kyrkoherden i församlingen prosten A. Bergman inkommit med en utförlig skrifvelse, i hvilken han anhåller att få, så fort ske kan, till Akademien inkomma med yttrande af den antagne kyrkobyggmästaren rörande så kyrkans som det Ribbingska grafkorets bristfälliga skick, och ansåg Akademien sig böra afvakta mottagandet af detta yttrande, innan beslut fattas huruvida någon person bör nedsändas för att anställa noggrannare undersökning och afteckna de målningar, som kunna upptäckas vid rappingens borttagande.

Ett af grefve Henning Hamilton inlemnadt förslag till en minnespenning, som kommer att präglas öfver bankdirektören A. O. Wallenberg, upplästes och godkändes.

Intendenten vid Göteborgs museum G. Bruswitz hade anhållit om tillåtelse att till nämnda museum få intaga ett i klockstapeln vid Dalstorps kyrka i Vestergötland anträffadt, mycket illa medfaret s. k. hufvudbaner, tillhörigt släkten Gyllenmärs. Akademien lemnade härtill